

ЗА СЛАВЯНСКОТО ИЗКУСТВО¹

Алфонс Муха

Преди да пристъпя към разглеждане на славянското изкуство, нека си изясним що значи въобще „изкуство“. Изкуството е преди всичко реч, реч на духовното у човека, израз на неговата духовна висота и културни постижения. Следователно изкуството е духовната реч, която изразява висотата на душата и културата у даден народ.

Славянското изкуство е старо; в много то изпреваря изкуството на другите народи и говори ясно за славянската култура още в древни времена. Най-стария помен за славянско изкуство имаме от времето на Юстиниан. Неговата стража заловила двама странници певци. Те дали показания, че не са лоши хора, но са певци славяни и идат от страните край Балтийско море. Този пръв помен за славянското изкуство свидетелства за съществуването на славянската култура. Свидетелствата пък на Ибн-Якуб² и други търговци, посетили славянските земи, говорят, че славяните не само че са имали висока култура, но и в някои културни постижения са надминавали съседите си. Така описанията на Ибн-Якуб за храма на Свентовит в Руян³ направо твърдят, че той никъде другаде не е видял

¹ Четено в София на 9 дек. 1925 г. на публичното събрание, свикано в Соф. университет в чест на славянските гости, дошли по случай 25-год. юбилей на Слав. дружество в България. (Вж. „Слав. глас“, книжка IV, юбилейна, г. 1925). – Тази редакционна бележка е приложена към оригиналната публикация, но в нея е допусната грешка. Всъщност статията на Алфонс Муха е публикувана в сп. „Славянски глас“, XX, 1926, кн. 1 – 2, с. 19 – 22. Направените промени в текста са съобразени единствено със съвременната правописна и пунктуационна норма. Текстът е подписан „Проф. Алфонс Муха, чешки художник“. – Б. ред.

² Ибрахим ибн-Якуб – арабски хроникьор, пътешественик и дипломат от X век. Посещава южнобалтийските земи, включително Чехия и Полша. Разказът за впечатленията му от неговото пътуване е запазен частично. – Б. ред.

³ Остров Руян (Рюген), днес в пределите на Германия, се намира в Балтийско море. Бил е поклоннически център на култа към Свентовит. Дървеният идол, който се е издигал в храма, и бил изобразен с четири глави, обърнати към четирите посоки на света, с метален рог в ръката и с положено оръжие. Храмът е бил разрушен през 1168 г. от датския крал Валдемар I. Повече по въпроса вж. Вольдемар Карамазов. *Всеобщая история религий мира*. Санкт-Петербург: Полигон, Астрель, 2011. Едно от монументалните платна на Муха от цикъла *Славянска епопея* е посветено на честването на Свентовит в Руян. – Б. ред.

такава красота, макар че е обходил много страни. Храмът на Свентовит бил украсен с резба, която изобразявала растения, животни, движещи се хора, а всичко това било покрито с цветове – бои, които не се изличавали нито от вятър, нито от дъжд или сняг. Това свидетелства най-ясно, че още тогава, в X ст., славяните са знаели блажните бои. В Щетин в папската сбирка аз намерих разкошна статуйка на славянския бог Перун от X ст., изработена от дърво, инкрустирано със злато и разкошни цветове. Тези два факта ясно говорят, че още в X ст., когато германските им съседи не са имали голяма култура, славяните са знаели и блажните бои, и инкрустацията, и скулптурата – следователно имали са своя висока култура. Това личи и до днес: у всички славянски народи има развит усет за пропорция, цветове и хармония. Всеки един, работил в тая посока, ще подчертае, че основните елементи в славянството са едни и същи, изменени обаче под влиянието на околните съседства. Ето защо с право може да се говори за едно славянско изкуство, в което всеки славянски народ запазва своето собствено място. Така върху руското изкуство оказва влияние Изток, върху българското – преди всичко турското, а тук-таме проличава и византийското. Обаче буйността на багрите, хармонията им и пропорцията отдалече сочат общия славянски произход.

По-друг е въпросът с развитието на чешкото изкуство. Когато в края на миналото столетие чешкият народ започна да надминава австрийските народи както в културно, така и в материално отношение, когато чешката индустрия, художество и дух започнаха да изместват немско-австрийските, то за да се избегне възможният крах на австрийците и германизма, австрийският министър на просветата в 1890 – 1891 г. решава да задуши народните проявления и да създаде едно официално, заръчано „австрийско изкуство“. Престъплението спрямо чешкия народ и чешкото изкуство се извършва. Изготвят се методи и основи, по които трябва да се ръководят училищата. Рисуването става един от важните задължителни предмети в чешките училища. Всеки учител трябва да мине през Виенската школа и да си занесе много модели и багри, които не отговарят на народния дух и които най-добре ще изличат самостоятелността на народното изкуство. Детето не бива да се запознае с родните фигури – налагат му се онези на австрийското изкуство. Тази грозна наредба се чувства и до днес в Чехия. Ако това австрийско изкуство и да влияеше и в Щирия, и в Славония, там то не можа да причини такива щети, защото само в Чехия славянският елемент в изкуството се беше силно развил, а наложеното австрийско изкуство именно славянския елемент – форма, цветове – измъкваше и заменяше с униформеното изкуство. Словашките бродирачки – онези

жени, които създаваха прочутите народни везма, също не бяха пощадени. Виена измъкна техните народни модели и започна да ги заменя с общи. И днес мъчно ще срещнете словашка девойка, която да работи със старата традиционна народна техника. Те са минали из „виенските училища“. Невъзможността да работя в Чехия ме застави да живея в Париж. Министър Екснер помисли, че в мое лице ще намери човека, който да му помогне да приложи плана си и спрямо висшата индустриална школа. И за тази цел ме разведе из „архива“ във Виена. Тук бяха събрани народните богатства, народните елементи, от които се изработваха мъртви калъпи, които учителите трябваше да разширяват⁴ за погубването на народния елемент. Едва тук, пред тези несметни народни богатства и отвратителните калъпи, разбрах колко много е загубил нашият народ, па и цялото славянство с този безчовечен закон.

Дойде превратът в 1918 г. Надеждите за възобновяването на народния дух и в художеството бяха големи. Очаквахме, че в най-скоро време изгубеното ще се замести, но напразно, защото мъчно се работи вече, тъй като много от добрите труженици са изгубени за чистата народна творба. Чуждото ги е отдалечило, направило [ги е] далечни и [те са] изгубили връзка със своето. Ето така за нас са загубени 4 генерации. Останали са само шепа идеални, честни борци за тържеството на славянското, на родното изкуство.

От тази група излезе и идеята да се устрои една изложба на славянското българско художество в Прага като първа крачка към опознаване на славяните с изкуството на отделните славянски народи.

Макар и да Ви поизморя, искам да Ви кажа още нещо, което ме живо вълнува. Сега ние правим опити да се опознаем и да формираме и изведем отново нашето славянско, племенно изкуство на висотата, която е имало и трябва да има, редом с романското и германското изкуство. Правим опити и успяваме. Трябва обаче стремежът за постигане на родното, битовото, чистото да бъде у всички ни и тогава помощта за избавлението от чуждото влияние, от сляпото подражание ще дойде сама. Нашият народ вече се връща към чехословашката мисъл. Чуждите нездрави, неестествени насоки изчезват и се заместват с естествените – пътя на народното, славянското. Ние, славяните, не трябва да се приспособяваме към този или онзи, трябва да носим високо факела на своята родна култура. Трябва обаче да се опознаем, да се изучим, да познаем всички ценни заложи, които имаме, и да ги разработим. Човекът е обществено същество, той е основата на обществото най-напред като член на семейс-

⁴ Вместо „разширяват“ да се чете „разпространяват“. Преводачката явно се е повлияла от чешката дума *širit*, която има друго лексикално значение. – Б. ред.

твото, рода, обществото и най-сетне – на народа. Народът е най-доброто общество, дето отделната личност ще постигне върховното си усъвършенстване, защото за народа и развитието му са работили прадедите ни цели хилядолетия. Те са намерили и средствата за удовлетворението на чисто славянските нужди – етнически, физически и психически. Ето защо само по пътя на своето артистът в която и да е гранка на изкуството може да си осигури признанието на вековете.

Проучвайки и преминавайки всички славянски земи, аз можах да си съставя ясен образ за голямата общност у всички тях по отношение на вкус, цвят, хармония и др. У всички основните елементи са едни и същи, неизменими. Артист, който не познава народната душа, не може да живее с нейния живот и ѝ остава чужд, далечен. Па макар и да прави опити да ѝ се приближи, хладина и неправдивост, лъх на временност и безсилие веят от неговите творби.

Познавайки добре славянското изкуство и душата на славянина, за да помогна на всички млади, които тръгват по пътя на славянското изкуство, аз реших да издам една приръчна⁵ книга с елементите на всеславянското изкуство от предисторическите времена, та до днес. Тази енциклопедия на всеславянското изкуство ще излезе в Париж на всички славянски езици. (Избран е Париж, за да не се сметне, че се дават предимства на някоя славянска страна.) В нейното издание ще вземат участие всички най-видни славянски авторитети по тая материя. Най-радушно се отзова на поканата и французинът славист Diehl. Освен него ще участват професорите Нидерле, Хитил, Кондаков, Б. Попов, Павлович, Б. Филов, А. Протич, Ткалчич и др.

Интересът за книгата е извънредно голям; тя ще има голямо значение и за проучването на художествените славянски елементи. Дано тя сплоти и обедини още по-здраво всички славянски народи най-напред край славянското изкуство, а после – и край единна Славия.

Превела от чешкия ръкопис: **В. Г. Кертева**⁶

⁵ Чешкото словосъчетание „příručná kniha“ означава „ръководство, наръчник“. – Б. ред.

⁶ Василка Кертева (1894 – 1967) е възпитаничка на Карловия университет, Прага. – Б. ред.

А. Муха, Апотеоз на славянството, 1926